

TÜRK SİNEMASINDA ENGELLİ BİREYİN TEMSİLİ: “TAMAM MIYIZ?” VE “BENİM DÜNYAM” FİMLERİ ÖRNEĞİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Melek ÖZKAR¹

ÖZET

Sosyolojik açıdan gerçekleştirilen araştırmalar sonucu yapılan açıklamalarda, engelli olmanın yarattığı psikolojinin aslında bireydeki eksiklikten değil, toplumsal açıdan deneyimlenen bir dışlanma durumundan kaynaklanmış olduğu belirtilmiştir. Sahip olunan fiziksel engeller nedeniyle kişiler kimi zaman aileleri, kimi zaman da arkadaşları tarafından acınası kişiler olarak görülmekte, dışlanmakta, sosyal etkinliklerden uzaklaştırılmaktadır. Tüm bu durumlar, engelli olan bireylerin kendilerini hayattan kopma noktasına getirebilmektedir. Bu çalışmada, fiziksel eksikliklere sahip olan engelli bireylerin sinemada ne şekilde temsil edildiği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu amaca uygun olarak da 2013 yılında gösterimi gerçekleştirilmiş olan iki film ele alınmıştır. Bunlardan biri yönetmenliğini Uğur Yücel'in yaptığı “Benim Dünyam” diğeri de yönetmenliğinde Çağan Irmak'ın bulunduğu “Tamam mıyız?” adlı filmlerdir. Her iki filmde de başrolde yer alan karakterlerin engelleri, fiziksel eksiklikten kaynaklanmaktadır. “Benim Dünyam” filminde yer alan Ela karakteri hem görme hem de işitme engellidir. “Tamam mıyız?” filminde yer alan İhsan da hem kolları hem de bacakları olmayan bir engelli karakterini canlandırmaktadır. Bu çalışmada ele alınan “Benim Dünyam” ve “Tamam mıyız?” adlı filmlerde de çeşitli fiziksel engellere sahip olan karakterlerin yaşama dair umutlarının olduğu görülmüştür. Fakat bu engelli kişilerin başta aileleri olmak üzere çeşitli kesimler tarafından dışlandığı hatta tehlike yaratan kişiler olarak görüldüğü ortaya çıkmıştır. Duygudan bile yoksun kişiler olarak düşünülen engelli bireylerin hayattan kopma noktasına getirildiği gösterilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sinema, engelli birey, temsil.

REPRESENTATION OF DISABLED PERSON IN TURKISH CINEMA: AN EVALUATION ON THE EXAMPLE OF “TAMAM MIYIZ?” AND “BENİM DÜNYAM” MOVIES

ABSTRACT

In the explanations made as a result of sociological researches it was stated that the psychology created by being disabled is actually due to a socially experienced exclusion, not a lack of individual. Due to the physical disabilities, people are sometimes seen as pathetic people by their families and sometimes by friends, they are excluded and removed from social activities. All these situations can bring people with disabilities to the point of breaking with life. In this study, it is tried to be revealed how disabled individuals with physical deficiencies are represented in the cinema. In accordance with this purpose, two films that were screened in 2013 were discussed. One of them is “Benim Dünyam” directed by Uğur Yücel and the other is “Tamam mıyız?” directed by Çağan Irmak. The obstacles of the characters in both films are due to physical deficiency. Ela character in the movie “Benim Dünyam” is both blind and hearing impaired. “Tamam mıyız” İhsan, who appeared in the movie, also portrays a disabled character without arms and legs “Benim Dünyam” and “Tamam mıyız” it is seen that characters who have various physical disabilities have hopes for life. However, it has been revealed that

¹ Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye, mozkar@anadolu.edu.tr

people with disabilities are excluded by various groups, especially their families, and even seen as dangerous people. It has been shown that people with disabilities who are considered to be people without emotion are brought to the point of breaking away from life.

Keywords: Cinema, disabled individual, representation.

1. GİRİŞ

İnsanlar tarih boyunca sosyalleşme olgusu içerisinde birbirleriyle girdikleri etkileşimler sonucu, sosyal bir varlık olarak dünyada yerlerini alırlar. Etkileşime giren bu insanların içerisinde yaş, cinsiyet, ırk, etnik köken, inanç, mezhep, sosyal statü gibi birçok unsurun göz önüne alındığı farklı bireylerin varlığından söz edilebilir (Burcu, 2015: 11). Hem fiziksel hem de kişisel olarak pek çok noktada birbirinden farklı özellikler taşıyan insanlar, içerisinde doğup büyüdükleri toplumdaki gelen değerler çerçevesinde yaşama dair bilgi sahibi olurlar; o toplumun bakış açısını doğrultusunda değer görürler. Dünyaya gelen insanlar, sahip olduğu fiziksel, kişisel ve sosyal özelliklerine bağlı olarak da toplum tarafından benimsenebilir ya da dışlanabilir (Paftalı, 2013: 1). Dışlanan bu insanlar arasında en çok dikkati çekenler ise engelli bireylerdir.

H.Ü. Engelli Öğrenci Birimi'nin 2013 yılında yaptığı bir çalışmaya göre engelliler, genel olarak toplumda "acıma", "yadsıma" veya "ayrımcı" tutum ve davranışlar ile karşılaşılır. Böyle bir tutum ve davranış karşısında da engelli bireyler, kendilerini "diğerleri tarafından acınan, toplum içinde itilen, tanınmayan, ikinci sınıf vatandaş" olarak görür; kendini farklı algılar ve kendi kendine acırlar (H.Ü. Engelli Öğrenci Birimi, 2013: 17).

Engellilik, sosyal ve kültürel anlamda içinde bulunulan toplumla yaşanan karşılıklı bir etkileşim sonucu anlam kazanır. Goffman'a göre toplum engelli bireyleri "toplumda kayda değer bulunmayan", "itibar edilmeyen", "önemsenebilen", "ikinci plana itilen" insanlar olarak görür; bu etiketlenme sonucu da engelli bireyler, kendilerini sosyal yaşama girmekten alıkoyarlar (Murphy 1995, Coleman 2000, aktaran Burcu 2015: 159).

Engellilik, yaşam içerisinde inkâr edilemeyen bir gerçeklik olarak varlığını sürdürür. Bu durumun göz ardı edilemeyeceğini fark eden günümüz dünyasının hemen hemen tüm toplumlarında hem devlet nezdinde hem de toplumsal sorumluluk çerçevesinde engellilerin topluma kazandırılması yönünde birçok çalışma yapılır.

Engelli olmanın kişilere yaşatmış olduğu psikolojiyi, toplumun bu kişilere olan bakış açısını yansıtmada sinema da kendi diliyle birtakım temsillere yer verir. Birbirinden farklı binlerce kişiyi, caddeleri, sokakları, doğayı, manzaraları, insan gruplarını ve onların faaliyetlerini çeşitli biçimlerde gösterebilen, davranışlardaki detaylara önem veren, bunları gözler önüne serebilen kamera (Armes, 2011: 20) sayesinde engellilik, sinemada çeşitli biçimlerde sunulur.

Lotman' a göre sinema dünyası insanlara gerçekliği göstermede en yakın olandır (Lotman, 2012: 41). Geçmişten günümüze içeriklerine bakıldığında tüm filmlerin ister tarihsel olsun ister politik, kültürel ya da ekonomik, pek çok anlamların ve durumların seyirciye aktarılmasında önemli ve etkili olduğu görülür (Ryan ve Lenos 2012: 7).

İçinde yaşadığımız toplumda da engellilik, günümüz dünyasının bir gerçeği olarak çeşitli anlamlar taşımaktadır. Var olan bu engellilik gerçeği sinemanın kendine has diliyle izleyicilere sunulmakta; engelli bireylerin yaşamları içinde buldukları çeşitli durumlarla temsil edilip anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışma, engelli bireylerin içinde buldukları sosyo-ekonomik koşullar çerçevesinde ev, aile, okul, iş ve arkadaş çevresiyle olan ilişkilerinde engelliliğinin bu ilişkileri nasıl etkilediğini sinemadaki temsilleri üzerinden çözümleme amacındadır. Bu kapsamda da 2013 yılında yönetmenliğini Uğur Yücel'in yaptığı "Benim

Dünyam” ve yine 2013 yılı yapımı olan yönetmenliğinde Çağan Irmak’ın bulunduğu “Tamam mıyız?” adlı filmlerde engelliliğin nasıl temsil edildiği bu çalışmanın problemini oluşturmaktadır. Bu bağlamda öncelikle engelliliğin ne olduğu, bu engellilik durumunun engelli bireyler üzerindeki sosyal ve psikolojik etkilerinin neler olduğu açıklanmıştır. Bu açıklamanın ardından “Tamam mıyız?” ve “Benim Dünyam” adlı Türk filmlerinde engelli bireylerin içerisinde buldukları koşullar çerçevesinde engelliliklerinin yarattığı psikolojik durum betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Engellilik ve Engelli Birey

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) (World Health Organization) içerisinde yer alan Uluslararası İşlevsellik, Engellilik ve Sağlık Sınıflandırması (ICF) engelliliği, bozukluklar, faaliyet sınırlamaları ve katılım kısıtlamaları için bir şemsiye terim olarak tanımlar.² Türk Dil Kurumu ise engelliliği, engelli olma durumu, olarak daha genel bir söylem içerisine yerleştirir.³

Engelli bireyler, sosyal yaşam içerisinde yer alan ve içinde bulunduğu topluma da birbirinden farklı biçimlerde katkıda bulunan kişiler olarak kabul edilir. Aslında fiziksel olarak sahip olunan birtakım eksiklikleri dışında bu kişilerin, toplumda yaşayan, fiziksel olarak herhangi bir eksiği olmayan diğer kişilerden pek de bir farkları yoktur. Bu farklılığı ortaya koyan, engelli kişilerin sosyal yaşam içerisinde göz ardı edilmesidir. Bu durum da sosyolojik açıdan engellilik durumunu ortaya koyar (Burcu, 2015: 11).

Sosyolojik açıdan bakıldığında engellilik, kişideki fiziksel eksiklik ya da farklılıktan kaynaklanan bir durum olmaktan ziyade, engelli olan kişiler ile engelli olmayan kişiler arasında görülen sosyal mesafe ya da sosyal ilişkilerden doğan bir olgu olarak düşünülür. Buna bağlı olarak da engelli kişiler, içinde yaşadıkları toplum tarafından sergilenen engellemeler sonucu “sosyal engellenme” ile karşı karşıya kalırlar. Bu durum sonucu da engelli bireyler sosyal yaşamdaki davranışlarında daha çok kısıtlanırlar (Burcu, 2015: 12).

Engelli birey olmaya yönelik sosyolojik açıklamalar genelde, engelli bireyin kimlik algılamasına ve yine engelli bireyin, engelli olmayan diğer kişilerle olan sosyal etkileşime bağlı olarak ortaya çıkan sonuçlara çerçevesinde değerlendirilir. Toplum tarafında baskı altına alındıklarını hisseden engelli bireyler için bedenlerine ait olan bu eksiklik, onlara dezavantaj bir durum oluşturur. Çünkü gerçekleştirilen herhangi bir organizasyon içerisinde yaşadıkları aktivite kısıtlılığı onların başarısızlığına neden olur ve bu da diğer insanlar olan sosyal ilişkilerini olumsuz yönde etkiler (Burcu, 2015: 12).

2.2. Engelli Birey ve Aile

Dünyaya yeni gelen bir insandan, bir bebekten insani birtakım davranışlar sergilemesi beklenmez; beklense de bebek bu davranışları sergilemez. Bu davranışların sergilenmesi ancak zamana bağlı olarak fiziksel ve psikolojik süreçlerde yaşanan gelişmelere ve olgunlaşmalara bağlı olarak ortaya çıkar. Bu süreçte de aile önemli bir yer tutar (Koçak, 1987: 102). Aile, toplumun sahip olduğu kültürel bilgi ve deneyimleri engelli bireye ya da engelli çocuğuna aktararak toplumsal bir işlevi yerine getirir. Ailenin özellikle de anne-babanın bu işlevi yerine getirirken engelli çocuğa karşı olan bakış açısının ve engelli çocuğun kardeşi/kardeşleriyle olan ilişkilerinin büyük bir öneme sahip olduğu görülür (Burcu, 2015: 95).

Engelli bir çocuğa sahip olmak aileleri farklı yönlerde etkiler. Kimi engeller anne karnında fark edilirken kimi engeller yaşanan bir kaza sonucu ortaya çıkabilir. Bu durumlar karşısında

² <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health>

³ <https://sozluk.gov.tr/>

ailelerin vereceği tepkiler birbirinden farklı olsa da bazı ortak tepkilerde de bulunabilirler. Ailelerin bir kısmı bu engellilik durumunu kabullenmekte zorlanır hem kendileri için hem de engelli çocukları için yaşamı daha da problemleri bir hale gelir. Bir kısım aile için ise bu durum çok daha kolay kabullenilip, engelli bir çocukla yaşamak, onun yaşama uyum göstermesine yardımcı olmak daha kolay olabilir. Bu durum aileden aileye değişiklik gösterebilir (Kaya, 2010:5).

Engelli çocuk sahibi ailelerin birçoğu, birbirinden farklı seviyelerde şok yaşarlar. Bu şok bazı ailelerde bir iki gün sürerken bazılarında da birkaç ayı hatta birkaç yılı bile bulur. Şoku atlatan ailenin girdiği bir sonraki devre ise inkâr olur. Bu durumu kabullenemeyen bazı aileler, çocuğunun engelini görmez den gelir ve bundan kaçınarak inkâr etmeye başlar (Kaya, 2010:6). Bazı ebeveynlerin engelli çocuklarını bir daha görmek istememeleri ise aslında bu durumu kabullendiklerinin bir göstergesi olur ama yine de bu engellilik durumuna karşı direnmeye farklı şekillerde de olsa devam ederler. Bazı aileler, engelli çocuklarından tamamen ümidi kesip onun için yapılabilecek herhangi bir uğraşı içine girmezler. Engellilik durumunda ortaya çıkabilecek sonuçlardan biri de engelli bir çocuğa bakacak olmanın aileye yükleyeceği maddi ve duygusal sorumluluğun kaldırılmayacağını düşünülüp engelli çocuğun yatılı bir kuruma yerleştirilmesi olur (Kaya, 2010:6).

2.3. Engelli Birey ve Sosyal Dışlanma

“Engelli bireylerin sosyal hayatın içine girmelerinde, sosyal aktivitelerini sürdürmelerinde gerekli katılımlardan uzak tutulması durumu sosyal dışlanma durumudur” (Burcu, 2015: 143).

Sosyal dışlanmaya maruz kalan her kesim insanda olduğu gibi engelli kişilerde de özellikle de gençlerde sosyal dışlanmaya bağlı yaşanan olumsuzlukların daha fazla olduğu görülür. Bu durumda sahip olunan maddi olanakların da kimi etkileri belirleyici olabilir. Ama yine de sonuçların değişmeyeceği kimi durumlarla karşılaşılabilir. Maddi yönden hiçbir sıkıntı yaşamayan bir engelli çocuk, sahip olduğu fiziki engeli nedeniyle sosyal ve kültürel etkinliklerden ya da temel birtakım hizmetlerden dışlanabilir (Erdoğan, 2014: 23).

Engelli kişilere yönelik, engelli olmayan diğer kişilerin sahip oldukları bakış açısı önemli olmakla birlikte bu bakış belirleyici bir algıyı oluşturur. Geçmişten bugüne engelli kişilere karşı olan bakış açısı, acıma ve dışlamaya yönelik bir temel üzerine oturtulur. Bu şekilde temellendirilmiş bir sosyal yapı içerisindeki engelli birey acınan, işe yaramayan, yük olan ve dolayısıyla dışlanan insanlar olarak görülür. Bu durum topluma katılan her bir bireye aynı şekilde yansıtılır ve önyargıların aynı şekilde oluşması süreci devam eder. İşte engelli bireyler için sosyal dışlanmada karşılan en büyük engeli bu önyargılar oluşturur. Bu nedenle engelli bireyler ailede, eğitimde, sokakta, iş bulmada, sosyal ve kültürel etkinliklere katılmada dışlanmaya bağlı olarak engellerle karşılaşır ve sorunlar yaşar (Burcu, 2015: 146).

2.4. Engelli Birey ve İntihar

Altında birçok nedenin yatabildiği intihar, kişinin hayatına kendisinin son vermesi olarak tanımlanabilir (Burcu, 2015: 157). Engelli bireyin intiharı düşünmesi ya da uygulamasında etkili olan en önemli faktörler arasında bireyin aile, arkadaş ve okul başarısı gibi sosyal faktörler ve de engelli olmasının yarattığı sosyal ve kültürel etkinin rolü bulunur (Burcu, 2015: 159). Özellikle gençlik dönemindeki engelli bireylerin intiharlarının ya da intihara teşebbüslerinin nedenleri araştırıldığında biyolojik, psikolojik ve sosyolojik bazı değişimlerin yaşandığı gençlik döneminin, karşılaşılan problemleri aşmada zorlu bir dönem olduğu ve bunun da üstesinden gelinemediği görülür (Burcu, 2015: 158).

3. “TAMAM MIYIZ?”, “BENİM DÜNYAM”

“Tamam mıyız?” filminde İhsan hem kolları hem de bacakları olmayan, annesinin bakımına muhtaç olan bedensel engelli bir gençtir. Annesine bağımlı olarak yaşayan, babası tarafından ise hor görülen İhsan yaşamdan git gide kopmaya başlar ve ölümü arzular. Temmuz ise, gerçekleştirmek istediği hayaller için ailesinin yanından ayrılan bir gençtir. Geçimini sağlamak için çocuk romanlarında çizerlik yapan Temmuz ayrıca heykeltıraştır. Hiç beklemediği bir anda sevgilisinin onu terk etmesi ve hemen ardından da işini de kaybetmesi üzerine bir çıkmaza girer. İhsan’la Temmuz’un hayatları da bu dönemde kesişir.

Hint yapımı olan “Black” adlı filmde uyarlanan “Benim Dünyam” filmin de hem görme hem de işitme engelli olan Ela’nın hikayesi anlatılır. Ela, iki yaşındayken geçirdiği hastalık sebebiyle hem görme hem de duyma yetisini kaybeder. Buna bağlı olarak da ailesiyle ve çevresiyle uyumsuz biri olarak yaşamaya başlar. Bu durum Ela’nın eğitimini üstlenen Mahir Hoca ile tanışana dek devam eder.

Her iki filme bakıldığında hayattan kopmaya yönelik olan engelli bir kişinin hikâyesinin ele alındığı görülür. Aslında hayattan kopma yerine hayata tekrar tutunma da denebilir bu hikâyelere çünkü her iki filmde de karakterler ya ölmeyi ister ya da geleceği olmayan bir tımarhaneye aileleri tarafından kapatılmak istenir. Ancak aileden olmayan, yaşamlarına sonradan dahil olan bazı karakterler, onları hayata döndürmeye çalışır.

3.1. Hayattan Kopma

“Tamam mıyız?” filminde Temmuz, karşılaştığı sorunların ardından rüyasında yüzünü gördüğü fiziksel engelli olan İhsan’la gerçek dünyada karşılaşır ve bu karşılaşmanın altında yatan bir sebep olduğuna inanır. İhsan’la tanışmasının ardından, gördüğü rüyayı anlatarak kendisinden ne istediğini sorar. İhsan’ın *“Ben sana inanıyorum. Rüyana da. Ben de gördüm aynı rüyayı. Bak ben lafı uzatmayı sevmem usta. Evet benim senden istediğim bir şey var harbiden. Beni öldürmeni istiyorum ağbi.”* İşte burada İhsan’ın hiç tanımadığı bir kişiden kendini öldürmesini istemesiyle, kendi hayatından vazgeçme isteği dile getirilir. Hem fiziksel hem de ruhsal açıdan bilinçli olarak dünyadan kopuş isteği sunulur. İhsan bunu uzun süredir istediğini, daha önce kendisini yataktan atarak denediğini ama beceremediğini ifade eder. İhsan, *“Kollarım bacaklarım olsa kendim yapardım”* dediğinde intihar düşüncesinin esas sebebi olan kol ve bacaklarının olmayışı bile unutulup hayal edilen kol ve bacaklar intihar için bir araç olarak sunulur. Aralarında yaşanan diyalogda İhsan’ın neden ölmek istediği şu cümlelerle dile getirilir: *“Kurtar beni ağbi. Beni özgür bırak.” “Peki, beni ikna et.” “Nasıl!” “Anlat, neden?” “Neden mi kanki? Neden karşında işte tam ortada duruyorum yaaaa! Peki ağbi anlatayım, diyelim ki canım sıkıldı bir gün gezmek istedim.”* Bundan sonra İhsan’ın günlük yaşantısından sahneler gelir; İhsan bir alışveriş merkezinde tekerlekli sandalyesinde oturmuş buz pistinde paten yapan gençleri meraklıca izler, önünden geçen bir kişinin ona karşı olan bakışlarını görür ve suratı asılır; sevgilisine sarılmış onu öpen bir erkeği görür; İhsan’ın sakallarını annesi tıraş eder; İhsan tuvaletini yaparken annesi yanında bekler; tişörtünün kollarını dikip oğluna uygun bir hale getirir; annesiyle televizyon seyrederken babasının gelip doğrudan kanalı değiştirir. Sonrasında *“Böyle işte kanki, daha neyini anlatayım? Böyle doğdum diye babamın benden nefret etmesini de anlatmamı ister misin? Hadi onu geç, o neyse de o umurumda olmaz, annem! Annemi ne yapacağız? Anneme her Allah’ın günü yüküm ben be ağbi. Şşş bak moralin bozulsun diye söylemiyorum bunları haaa, ya sırf ya anla işte be ağbi! Ben ilk defa bu kadar açık anlatıyorum bir şeyleri yaaa! Sıkıldım be ağbi. Yoruldum. Ya bi kıza sarılıp onu öpemiycem bile! Daha ne olsun kanki!* demesi İhsan’ın kendi yaşadıklarına dair yaşamdan kopmaya yönelik bir neden olarak sunuluyor. Bu sahnede engelli bir bireyin ölme, dünyadan kopma isteği kendi ağzından kendi isteği olarak sunuluyor fakat “Benim Dünyam” adlı filme bakıldığında

dolaylı olarak bir dünyadan kopuşun meydana gelebileceği sunuluyor.

“Benim Dünyam” filminde engelli bir kız çocuğu hakkında Sümbül ile Mahir arasında geçen diyaloga bakıldığında küçük bir kızın hayatının nasıl karartılabileceği, nasıl hayattan koparılabilirliği gösteriliyor. Mahir, *“Hem sağır hem âmâ. Zapt edemiyorlarmış kızı.”* *“Zapt edemiyorlarmış kızı!”* *“Eğer sen gitmezsen kızı akıl hastanesine yollayacaklar.”* *“Zavallı ablacığım gibi. Minicik bir kızı daha alacaklar o hastanenin pis kokulu, sidikli, boklu taşlarına gömecekler öyle mi?”* *“Evet hocam. Eğer sen elini uzatmazsan melek gibi bir kız yok olacak.”*. Mahir, Ela'nın başına gelebilecekler konusunda endişelidir ve bunu Ela'nın ailesine de anlatmaya çalışır. Evin babası olan Refik Bey iş için şehir dışına çıkar ama çıkmadan önce kızı Ela için eve getirttiği Mahir hocayı, kızına verdiği eğitim biçiminin beğenmediği için evden gitmesini söyler ama Mahir hoca gitmez. Mahir hoca ve evin annesi olan Handan Hanım arasında geçen diyaloga bakıldığında Mahir hocanın neden gitmek istemediği belirtilir; *“Refik Bey bu evden size gitmenizi söyledi, neden gitmiyorsunuz?”* *“Eğer ben gidersem bu evden, Refik Bey Ela'yı tımarhaneye tıkayacak.”* *“Bana bakın Mahir Bey,”* *“Buyrun Handan Hanım.”* *“Ben yaşadığım sürece kimse benim kızımı bir yere gönderemez, anladınız mı?”* *“Rahmetli annemi hatırlattınız bana. O da aynı şeyi söylerdi, ben yaşadığım sürece kızım katiyen benim yanımdan ayrılmayacak derdi. Tıpkı sizin kızınız gibiydi benim kardeşim. Ablam kör, sağırdı. Ama bir gün annem onu kendi elleriyle teslim etmek zorunda kaldı ve kız tımarhanenin demir kapıları arkasında çürüdü gitti.”* Burada Mahir hocanın kardeşiyle ilgili bir hikâyeye anlatmasıyla birlikte, aynı yaşanmışlıkların Ela'nın da başına gelebilecek olma ihtimali anlatılıyor. Bilinçli bir hayattan kopuş yerine aile tarafından tımarhaneye kapatılarak hayattan kopartılan bir engelli sunuluyor. Burada Mahir'in kardeşinin başına gelenlerin aynı şekilde Ela'nın da başına gelebileceği yani onun gibi tımarhaneye kapatılıp hayattan koparılabilirliği gösteriliyor. Mahir'in amacı da Ela'ya iyi bir eğitim vererek ablasının başına gelenleri Ela'nın yaşamasını engellemek. Engelli bir birey olarak onun da yaşam içerisinde bir yer edinmesini, hayattan kopmamasını istemektedir.

3.2. Aile

Filmlerimizdeki aile profillerine bakıldığında sosyo kültürel açıdan birbirinden farklı iki aile tipinin yansıtıldığı görülür. Yapılan işler, ekonomik şartlar, eğitim düzeyleri, yaşanılan mahalleler, görüşülen insan profilleri birbirinden çok farklı ama yaşanılan sıkıntılar hemen hemen aynı.

Her iki filmde de ailelerin engelli olan çocuklarına karşı olan tavırlarına bakıldığında annelerin çocuklarına çok düşkün oldukları, onlara karşı oldukça korumacı bir tavırla yaklaştıkları görülür. Çocuklarının engelleriyle baş etmede babalarına göre daha fazla uğraşırlar. Onları mutlu etmek için daha çok çaba sarf ederler. Filmlerde yer alan baba karakterlerinin ise engelli çocuklarına karşı daha sert, daha duyarsız oldukları görülür.

“Tamam mıyız?” da engelli bireyin sahip olduğu ailenin ekonomik durumuna bakıldığında, düşük seviyede gelire sahip bir aile sunulur. Anne haftanın iki üç günü temizliğe gider, baba ise daha çok kahvehanede vakit geçirir. Düşük gelire sahip olan ailelerin oturduğu bir mahallede yaşarlar. “Tamam mıyız?” da Temmuz, İhsan'a kitap okumak için babasından izin almaya geldiğinde babasının İhsan hakkında söyledikleri bir baba olarak oğlu İhsan'a karşı ne kadar duyarsız olduğunu gösterir. Temmuz'un, *“Zaten gerekirse ben İhsan'ı alıp parka da götürürüm orda devam ederiz okumamıza. Sonuçta bu bir moral programı, İhsan gibi arkadaşlarımızın kendilerini daha iyi hissetmeleri için...”* demesi üzerine *“Canım İhsan ne hissedecek Allah'ını seversen, İhsan öyle oturup duruyo işte, ne olacak ki!”* demesi, buradaki baba karakterinin, engelli olan oğlunun duygularını yok saydığını, onu önemsemediği gösterir.

Babasının İhsan'a karşı hissettiği duygusuzluk, İhsan'ın Temmuz'dan para isteyip Temmuz'un

bu parayı babasına vermesi ve Temmuz'un İhsan'ın yanına gitmeyi bırakması üzerine babasıyla İhsan arasında çıkan tartışma sırasında daha da çok ortaya çıkar. İhsan ilk olarak Temmuz'un neden gelmediğini merak eder; *"Temmuz iki gündür gelmiyor, işi varmış. Sen mi bir şey dedin?"* *"Ne diyon sen bee! Ne diyecem ben ona?"* *"Para istedin dimi?"* *"Ulan şimdi bi çarparım bir de yer çarpar haaaa!"* deyip oğluna el kaldırmasıyla babasının İhsan'a olan saldırgan ve duyarsız tutumu gözler önüne seriliyor. Tartışma sırasında İhsan'ın babası *"Allah belanızı versin bee, gençliğimi yediniz lan, ömrümü bitirdiniz benim. Allah belanızı versin"* dediğinde de İhsan'ı ve karısını kendisine bir yük olarak gördüğünü açıkça ifade etmiş oluyor. Çıkan bu tartışma sonrasında Temmuz'un, İhsan'ı kendi evine götürmesi üzerine İhsan'ın annesiyle babasının yaptıkları diyalogda; *"Nerde o oğlun olacak yarım porsiyon?"* *"Temmuz derneğe götürdü, rahat et, iki üç gün görmeyecen yüzünü."* *"İyi, siktirsin gitsin, bir daha da gelmesin bu eve."* dediğinde oğlunu engelinden dolayı tam bir insan olarak görmeyen, bu durumla dalga geçen, oğlunun evde olmamasına sevinen hatta hiçbir zaman gelmemesini isteyen bir baba görülüyor.

"Benim Dünyam" filmine bakıldığında da yine engelinden dolayı çocuğunu yanında tutmak istemeyen ama ekonomik koşulları çok daha iyi olan bir baba sunuluyor. Filmin başında Ela, bir masanın başında daktilo yazarken görülür; *"Benim adım Ela. Büyükada'lı varlıklı bir ailenin kızıyım."* cümlesiyle, filmde ekonomik açıdan sıkıntı yaşamayan hatta fazlasıyla iyi bir gelire sahip olan bir ailenin yaşadıklarının izleyiciye sunulacağı anlaşılıyor. Baba rolündeki Refik, kızına karşı daha duygusuz bir baba olarak yansıtılır. Refik, filmin en başında Ela'nın, doktor muayenesi sonucunu Handan'a şu şekilde iletir; *"Handan doktor diyor ki, Ela hem kör hem sağır."* *"Ne dedin?"* *"Ela görmüyor ve işitmiyor."* Devamında kızının hem kör hem sağır olmasını öğrenen bir annenin bu durum karşısında ne kadar üzülmediği görülüyor ama bu durum karşısında Refik'in kendini nasıl hissettiği görülüyor. Ne karısını avutan bir eş ne de çocuğunu kucağına alıp onu okşayan bir baba var. Çocuğuyla ilgili olan bu durum karşısında oldukça soğuk bir duruşu var.

Ela 10 yaşına geldiğinde, babasının Ela'ya karşı olan tutumlarına bakıldığında kızına karşı olan soğukluğun devam ettiği görülüyor. Evde yemek masasında Ela'nın bilinçsiz olarak çıkardığı yangın sonrası Refik ve Handan'ın diyaloguna bakıldığında; engelli çocuğunu evde istemeyen bir baba sunuluyor; *"Bak Handan defalarca söyledim sana. Tam sekiz senedir bu evde her gün ayrı bir kaza çıkıyor. Birinde çatal sapladı. Birisinin kafasına şamdanla vurdu. Az kalsın evi yakacaktı. Bu kız bir gün hepimizi öldürecek. Ela bu evde kaldığı sürece bize huzur yok."* *"Ne demek istiyorsun sen?"* *"Artık biz ona bakamayız."* *"Ne yani, akıl hastanesine mi göndereceksin? Böyle bir şeyi nasıl düşünürsün?"* *"Handan, Ela benim de kızım. Senin sevdiğin kadar bende seviyorum onu. Ama böyle devam etmesi imkânsız. Başımıza daha büyük bir felaket gelmeden Ela'nın bu evden gitmesi lazım."* *"Hiçbir yere gitmeyecek!"* *"Sabrım taşıyor artık!"* dendiği an, Ela beşikteki kardeşini düşürür. Bunun üzerine iyice sinirlenen Refik Ela'yı kolundan tuttuğu gibi kaldırır ve ona vurur ve *"Bu evden hemen gidecek!"* diyerek bağırmağa başlar. Hem babası tarafından evde istenmeyen hem de yine babası tarafından şiddete maruz kalan engelli bir çocuktur Ela. Refik, kızı Ela'dan o kadar umutsuzdur ki onu, yanı başında olması gereken bir evladı değil de yanı başında olan bir tehlike olarak görür. Ela, zihinsel engelli olmamasına rağmen zihinsel engelli gibi akıl hastanesine göndermeyi düşünür. Refik'e göre kızı Ela, kendilerinin yaşamını tehlikeye sokabilen biridir ve akıl hastanesinde olmasının hiçbir sakıncası yoktur ancak bu şekilde kendi hayatlarını koruyabilirler. Handan kızını yanında tutabilmek için Refik'i ikna etmeye çalışır; *"Ankara'da Ela gibi çocuklara özel eğitim veren bir okul varmış. Eğer sen araya girersen belki bize bir öğretmen gönderirler."* *"Görmeyen ve işitmeyen bir çocuğa bir şeyler öğretmek için öğretmen değil sihirbaz olmak lazım."* Refik'in bu düşüncesi, kızının bir şeyler öğrenebileceğine dair hiçbir umudu olmadığını ortaya koyar. Ona göre, kızı hiçbir şekilde eğitilemez ve bir şey öğrenemez. Bunun

gerçekleşmesi ancak mucizeyle gerçekleşir.

Ela'nın büyümesiyle birlikte kendini geliştirdiği, Mahir sayesinde birçok aşamayı kat ettiğini görülmüyor. Bu zaman süreci içerisinde Ela'nın eğitimi için Refik ve Handan bütün ilgilerini Ela'ya verirler ve diğer kızları olan Ayla ile çok ilgilenmezler. Bu durum karşısında da Ayla, nişanlandığı gece ablasına şunları söyler; *"Abla senden bir ricam var. Şimdiye kadar senin yaptığın şeyler çok özeldi. Bu gece benim için özel. Aşık oldum. Semih'le birbirimizi çok seviyoruz ve senden önce nişanlanıyorum. Bunun seni üzebileceğini biliyorum. Belki de senin hayatında böyle bir gece hiç olmayacak. Belki sen hiç aşık olmayacaksın ama bir gün aşık olursan ne demek istediğimi o zaman anlarsın. Lütfen bu gecemi mahvetme!"* Ayla bu cümleleri ablasına karşı söylerken oldukça nazik bir biçimde konuşmasına rağmen son cümlesi olan *"Lütfen bu gecemi mahvetme!"*yi oldukça tehditkâr bir biçimde söyler. Ona karşı hissettiği kıskançlığı dile getirir.

Nişan gecesi, Ayla'nın misafirleri ve ailesi için masa başında yaptığı konuşma, engelli bir abla ile büyüyen bir kız kardeşin, yıllar içerisinde anne babasının bütün ilgisini engelli olan ablaya yöneltmesi karşısında hissettiği kıskançlığı dışa vurmasını gösteriyor; *"Sizin gibi bir anne babaya sahip olduğum için çok şanslıyım ve Ela gibi bir ablaya. Belki çok iyi bir kız, çok iyi bir evlat, çok iyi bir kardeş olamadım ama hepinizi çok sevdiğimi söylemek isterim. Bu evi çok seviyorum. Bu evin her yerinde anılarımız var. Bir gün ablamla dışarda oynadığımızı hatırlıyorum. El ele bahçede koşuyorduk. Koşarken düştük ve ağlamaya başladık. Annem ve babam koşarak dışarı geldiler ve Ela'yı yerden kaldırdılar ama beni yerde bıraktılar. Orada kolları uzatmış bekliyordum ve hala da bekliyorum. Çocukken Ela'ya çok kızardım. Onu çok sevmeme rağmen kıskanıyordum. Tüm sevmediğim yemekleri Ela'ya yedirirdim. Gece susayıp susamadığını sorar o susadım demesine rağmen arkamı döner uyurdum. Bütün gece benden su beklerdi. Bu yaptığımı inanamıyorum."* Ayla, çocukluğu boyunca engelli olan ablasına karşı hissettiği bütün duygularını bu konuşma ile dışa vuruyor. Ama *"Bu yaptığımı inanamıyorum."* demesi de aslında yaptıklarına karşı ne kadar pişman olduğunu gösteriyor. Bu konuşmanın ardından Ela'nın da kardeşi için yazdığı mektup ise abla kardeş arasında hissedilen duyguların birbirine ne kadar zıt olduğunu gösteriyor; *"Sekiz yaşındaydım. Yabani, sert ve hayata öfkeli. Sonra annem Ayla'yı kucağıma verdi. Onun güzelliğini tanıdım. Minik gözlerine dokundum ve sonra dünyayı Ayla'nın gözlerinden göreceğimi anladım. Annem bütün gün gülümsemekten kendimi alamadığını söylerdi. Ayla benimle tüm mutluluğunu paylaşırdı. Beni elimden tutup her yere götürürdü. Annem olmadığı zamanlarda bana yemeğimi yedirirdi. Geceleri beni uyandırıp su isteyip istemediğimi sorardı. Sen sessiz parmaklarımın sesiydin. Düşününü ipe çekiyorum. O gün güzelce giyineceğim. Hiç gelin olamayabilirim ama senin düğününde yanında olacağım. Semih'e işaret dilini öğret. Seninle ilgili şikâyet edeceğim çok şey var. Sen Semih'le yeni bir yaşama doğru yürürken ağlamayacağıma söz veriyorum."* Ela'nın, kardeşiyle ilgili düşünceleri ona karşı olan umutlarını gösteriyor. Görmeden duymadan yaşayan bir kişi için görüp duyabilen bir kardeşin ne kadar değerli olduğunu, onun kendisi için bir göz bir kulak olduğu, yaşarken kendisine mutluluk verdiğini söylüyor.

3.3. Karşı Taraf

Bu filmlerde dikkat çekici olan bir diğer nokta engelli olan bu bireylere yardım eden kişilerin, kendi özel hayatlarında yaşadıkları sıkıntılardan dolayı, kendilerinin de yardıma muhtaç olmaları ve içine girdikleri bu sıkıntılardan engelli bir kişiye yardım ederek kurtulabileceklerinin düşünülmesidir. Temmuz ve Mahir, esasen kendilerini kurtaracak bir çıkış bulmak isterler. Bu yüzden de engelli olan İhsan ve Ela onlar için bir kurtarıcı olur. Mahir'in engellilere eğitim veren bir öğretmen olduğu için Ela'ya gidip onu eğitmek istemesi normal algılanabilir ama Mahir, içinde bulunduğu sistem ile ilgili sıkıntılar yaşamıştır ve o da bu sıkıntılardan dolayı hayata küskündür. Bu sisteme karşı başarı kazanabilmesinin tek yolu da Ela'yı en iyi şekilde

eğitebilmektir ve Mahir ancak bu şekilde hayata dönebilir. Temmuz'un ise belki rüyalarına girmese hiç de farkına varmayacağı bir kişidir İhsan. Temmuz, sevgilisinin gönderdiği ayrılık mektubundan sonra İhsan'ı, içinde bulunduğu bunalımdan kurtaracak bir kişi olarak düşünür. Acaba Temmuz sevgilisinden ayrılmasa ne kadar farkında olurdu İhsan'ın?

Mahir, ablasının da Ela gibi hem görme hem de işitme engelli olmasının sonucunda başına neler geldiğini bildiği için bir öğretmen olarak ona uygun bir şekilde yaklaşıyor ama Temmuz'un engelli birine karşı nasıl yaklaşması gerektiği konusunda pek de bir bilgisi bulunmuyor.

“Tamam mıyız?” filminde, bir işi bir sevgilisi olan Temmuz, sevgilisinin terk etmesi, sevgilisinin kendisi hakkında olan gerçek düşüncelerini dile getirmesi, yaptığı heykellerin sırf kendisine acındığı için sevgilisi ve annesi tarafından ondan habersizce satın alındığını öğrenmesi üzerine bir bunalıma girer. Bu arada rüyalarına hiç tanımadığı birinin girmesi ve onu bulmasını istemesi ise ona ayrıca anlamsız gelir. Kendisine bir süre önce verilen bir çizim işini hala bitirememiştir ve arkadaşı Beste, bu konuda hızlı olmasını ister. Bütün bu olumsuzlukların üzerine parkta, rüyasındaki kişiyi görür. Bu kişi kolları ve bacakları olamayan tekerlekli sandalyeye mahkûm bir gençtir. Engelli olan İhsan'la iletişime geçmek için Temmuz kendini sosyal yardım derneğinden gönüllü bir çalışan olarak tanıtır. Temmuz'un gerçekten sosyal yardım derneğinden gelmediğini anlayıp ondan ne istediğini sorduğunda Temmuz gerçekleri yani İhsan'ı rüyasında gördüğünü söyler; Temmuz *“Benden istediğin bir şey var senin ya da benim senden istediğim bilmiyorum en çok da benim senden istediğim bir şey var galiba, ne olduğunu bilmiyorum ama galiba biz birbirimize yardım edeceğiz. Bir şekilde iki taraf da yardımcı olacak. Ben bu rüyaya inandım. Sen kurtuluşumuz yakındır, dedin bana.”* dediğinde en çok kendisinin yardıma ihtiyacı olduğunu ve bu yüzden İhsan'ın peşinden gittiği anlaşılıyor. Temmuz için bir umut kapısı oluyor İhsan. Ama ondan ne istediğini o da bilmiyor.

Aynı şekilde “Benim Dünyam” filminde de engelli olan ablasının başına gelenler yüzünden son derece üzgün olan Mahir, mazinin acısını içinde yaşatmaktadır. Mahir'i ilk hafif karanlık, etrafta içki şişelerinin bulunduğu, dumanlı bir odada pipo içerken görülür. Fonda gramofondan gelen hafif bir sanat müziği duyulmaktadır ve Sümbül adındaki bir öğretmen arkadaşı onunla konuşmaya gelir. Sümbül eve girer girmez perdeyi açar, müziği kapatır ve etrafı toparlamaya başlar. Eve ışığın girmesi üzerine Mahir rahatsız olur ve güneş gözlüğü takar gözlerine. Bu görüntüler Mahir'in içinde bulunduğu bunalımı anlatır. İçki şişeleri, karanlık ortam, efkârlı müzik, bunların hepsi onun iç dünyasını yansıtan bir imge şeklinde sunulur. Mahir ve Sümbül arasında geçen diyaloga bakıldığında Mahir'in neden bu halde olduğu anlaşılır; *“Davetsiz destursuz giriyorsun, bari misafir gibi otur öyle git. Oraya buraya şekil verip hayatımı karıştırma burada benim.”* *“Mahir hocam, köhne bir evde şişelerle birlikte çürümeye dışarda kimse hayat demiyor.”* *“İııııhhh. Ben burada kalabalığım.”* *“Ablanın hayaletiyle yaşıyorsun değil mi burada?”* *“Mazinin yarası dinmiyor Sümbül Hanımım. Ama ben burada kendi malikânemde kendi yalnızlığımla mutluyum.”* *“Bir hoca arıyorlar. Çok hatırlı bir aile. Mektebe müracaat etmişler. İşin tek ehli de sensin bu memlekette. Ben de gelip hem seni göreyim dedim, hem de bir teneffüs edeyim dedim. Belki niyet edersin de sahiden niyet edersin de birini hayata kazandırırın diye düşündüm.”* *“Hayata kazandırmak, hayata kazandırmak, ben sağır ve âmâlar için yepyeni bir işaret dili yarattım. Onları hayata kazandırmak için ama kimseye yaranamadım.”* *“Sen yaptıklarınla öğrettiklerinle yüzlerce insana kılavuz oldun. Bir mucize yaratma istedin ama karşına fırsat çıkmadı. Burada bütün acılarını dindirecek kız seni bekliyor. Hem sağır hem âmâ. Zapt edemiyorlarmış kızı.”* *“Zapt edemiyorlarmış kızı!”* *“Eğer sen gitmezsen kızı akıl hastanesine yollayacaklar.”* *“Zavallı ablacığım gibi. Minicik bir kızı daha alacaklar o hastanenin pis kokulu, sidikli, boklu taşlarına gömecekler öyle mi?”* *“Evet hocam. Eğer sen elini uzatmazsan melek gibi bir kız yok alacak.”* Mahir'in ablasının başına gelenlerden ve kendi yaptığı çalışmalardan dolayı hiçbir kıymet görememesinden kaynaklanan bunalımı

bu diyalog sonrası ortaya çıkıyor. Mahir, engelliler için yeni bir umut ışığı olur ama bunun değeri bilinmez. Kendisi bir bunalım içindedir ve Sümbül'ün "Burada bütün acılarını dindirecek kız seni bekliyor." demesi de, Temmuz'un içinde bulunduğu sıkıntıdan kurtulmak için, yardım etmek amacıyla İhsan'ı bulması gibi Mahir'in de içinde bulunduğu sıkıntıdan Ela'ya yardım ederek kurtulması bir çözüm şeklinde sunuluyor.

SONUÇ

Engellilik, fiziksel bir kusur ya da eksiklik olsa da gerçek anlamda engelliliği hissettiren insanların, grupların ya da toplumların vermiş olduğu tepkilerdir. Tek bir kişide var olan bir engellilik, bütün bir toplumda tepkimeye yol açabilmektedir. Bu da engelli bireyi hem sosyal dışlanmaya maruz bırakmakta hem de kendi psikolojisini alt üst etmektedir. Bu durum da engelli kişileri kendi hayatlarından vazgeçme noktasına kadar bile götürebilmektedir.

Sinemanın gerçeği veya gerçek olmayanı gerçekmiş gibi algılatmasına yönelik olan anlatım dili, yaşamdan esinlenen birçok konunun, olgunun, durumun ya da sorunun gözler önüne serilmesini sağlar. Kimi zaman bakılıp da görülemeyeni, kimi zaman da görülüp de anlaşılamayanı anlaşılır kılar. Anlaşılması gerektiği düşünülen konulardan biri de engellilik ve engelli olma psikolojisidir. İncelenen filmlerde de gerçek yaşam koşullarında, çeşitli tepkilerle ve zorluklarla karşılaşan engelli bireylerin bu tepki ve zorluklarla karşılaşmaya devam ettikleri görülmektedir. Kimi zaman bu kişilerin engellerinden dolayı sosyal yaşama katılabilme konusunda engellerle karşılaştığı, kimi zaman aile üyeleri tarafından dışlandığı, istenmediği hatta aileleri tarafından akıl hastası olarak nitelendiği, duygu ve düşüncelerine önem verilmediği, duygu ve düşünceleri olmayan bir nesne olarak bile görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu da, engellilik gerçeğinin sinemadaki temsili olarak düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

ARMES, Roy. (2011). Sinema ve Gerçeklik (Çev. Zeynep Özen Barkot). İstanbul: Doruk Yayıncılık.

BURCU, Esra (2015). Engellilik Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.

Koçak, Yasemin. (1987). Aile ve Okul. Eğitim Sosyolojisi Seçme Yazılar. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Yayınları, 102-116.

H.Ü. Engelli Öğrenci Birimi. (2013). "Engelleri Birlikte Aşalım" Farkındalık ve Ulaşılabilirlik Rehberi, Ankara,

Erişim Tarihi: 10.03.2017

<http://www.eob.hacettepe.edu.tr/farkindalikveulasilabilirlikrehberi.pdf>

KAYA, Fehmi. (2010). Engelli Çocuklarda Depresyon ve Kaygı Düzeyi. Adana: Nobel Kitabevi.

LOTMAN, Yuriy M. (2012), Sinema Göstergibilimi (Çev. Oğuz Özügül). Ankara: Nirengi Kitap.

PAFTALI, Emin. (2013). Yakın Dönem (1996-2013) Türk Sinemasında Engellilerin Temsili, Yüksek Lisan Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskişehir.

Erişim Tarihi: 10.03.2017,

<http://libra.anadolu.edu.tr/libra.aspx?IS=DETAY&SP=6053672434916448&N1=&N2=&KN=947370>

RYAN, Michael ve LENOS, Melisa. (2012). Film Çözümlemesine Giriş, (Çev. Emrah Suat Onat). Ankara: Deki Basım Yayıncılık.